

Ilkka Mäkinen

Hypermodernin ajan kirjastot ja kirjastonhoitajat.

Gilles Lipovetsky'n herättämiä ajatuksia.

Modernista hypermoderniin

Käsityksemme kirjastoista ja kirjastonhoitajista liittyvät intiimisti modernin käsitteeseen. Kriittisesti asennoitunut ja tiedonhaluinen moderni yksilö hankkii tietoa vapaasti. Häntä auttaa ja joskus suorastaan opastaa kirjastonhoitaja, joka on kanavanvartija yksilön ja tietomassan välillä. Kirjastonhoitaja jalostaa tietoa kuluttajalle käyttökelpoiseen muotoon. Vielä muutama vuosikymmen sitten kirjaston idea oli se, että kirjastonhoitaja keräsi kirjastoon fyysisiä objekteja, kirjoja ja aikakauslehtiä, jotka sisälsivät informaatiota. Kirjasto oli kuin akvaario, johon kerättiin kultakaloja. Niitä ensin tarkasteltiin lasin takaa ja sitten ongittiin kirjastonhoitajan tarjoamien koukkujen avulla. Kirjastonhoitajalla oli suuri auktoriteetti tarjolle asetettavan aineiston valinnassa.

Viime vuosikymmenien keskustelussa modernin käsite on usein korvattu postmodernilla. On alkanut tuntua siltä, että modernin ihanteet (rationalismi, tasa-arvo, yksilöllisyys, vapaus) ovat menettäneet progressiivisen luonteensa. Itse Edistys on asetettu kyseenalaiseksi. Selkeät valinnat toden ja epätoden, oikean ja väärän, kauniin ja ruman välillä ovat sekoittuneet. Vastaavasti tiedonhankinnan roolit ovat muuttuneet. Ihmiset vailla minkäänlaista informaatioalan koulutusta etsivät itse tietovarannoista, tietokannoista ja tietoverkoista informaatiota ilman välikäsiä. Yhä pienenevä osa relevanttia tietoa sisältävistä dokumenteista sijaitsee kirjastoissa. Kirjasto on muuttunut tietoa sisältävästä akvaariosta sukelluspalloksi, joka lasketaan tiedon valtamereen. Mutta siellä seikkailee jo muita, pontevampiakin laitteita.

Kirjaston roolin muutos on aiheuttanut kirjastonhoitajien keskuudessa epä tietoisuutta ja jopa masennusta. Jälkimodernissa tilanteessa aikaisemmin selkeä eteenpäin vievä tie on muuttunut epämääräiseksi poluksi, joka katoaa

läpipääsemättömään viidakkoon, missä monet vaarat uhkaavat.

Mutta jälkimodernisuuskin oli vain lyhyt epä tietoisuuden hetki, joka syntyi oivalluksesta, että modernisuus ei viekään meitä automaattisesti tulevaisuuteen kaikkine muuttumattomine ihanteineen. Myös postmoderni on historiallinen käsite, ei historian loppu. Elettyämme nyt yli 20 vuotta pitkälle kehittyneessä informaatioyhteiskunnassa, ymmärrämme, että moderni ei kadonnut jälkiä jättämättä, vaan se on jatkanut kehittymistään hypermoderniksi, kuten uutta globaalia sosiaalista muodostumaa kutsuu ranskalainen filosofi Gilles Lipovetsky (s. 1944).

Tässä seuraava lyhyt Lipovetsky'n ajatusten esittely perustuu pääosin hänen kolmeen kirjaansa:

Lipovetsky, Gilles: *The empire of fashion: dressing modern democracy*. Translated by Catherine Porter. Princeton: Princeton University Press, 2002. Alkuteos: *L'empire de l'éphémère. La mode et son destin dans les sociétés modernes* (1987).

Lipovetsky, Gilles & Serroy, Jean: *La Culture-monde. Réponse à une société désorientée*. Paris: Odile Jacob, 2008.

Lipovetsky, Gilles & Sébastien Charles: *Les Temps hypermodernes*. Paris: Grasset, 2006 (*Livre de Poche*).

Viimeksimainitussa kirjassa, joka on kompaktein johdatus Lipovetsky'n ajatteluun, on Lipovetsky'n essee "Le temps contre temps ou la société hypermoderne" (Aika aikaa vastaan eli hypermoderni yhteiskunta), kirjan toimittajan Sébastien Charlesin artikkeli Lipovetsky'sta ja saman kirjoittajan kokoama Lipovetsky'n haastattelu.

Lipovetsky on täysiverinen ranskalainen filosofi, monisanainen ja lennokastyylinen, mutta hän on poikkeuksellisen selkeä, ainakin, jos vertaa sellaisiin kryptikkoihin kuin Foucault. Lipovetsky'n ajatuksia vastaan voi jopa esittää

vastaväitteitä, mikä Foucaultin tapauksessa ei aina ole mahdollista. Tämän takia Lipovetsky ajatukset eivät ehkä tunnu niin originelleiltä kuin Foucaultin ja lukija voi jopa kokea tapaavansa Lipovetsky teksteissä ajatuksia, jotka hän olisi voinut ajatella itsekin.

Kun tarkastelee ihmiskunnan elämää globaalista näkökulmasta, kuten Lipovetsky tekee, on virtaviivaistettava, yksinkertaistettava ja yleistettävä äärimmäisen pitkälle. Tällaisessa lyhyessä esittelyssä tunnelma tavattomasta yleistämisestä tietenkin vielä korostuu. Kyse on kuitenkin ennen kaikkea näkökulmasta ilmiöihin, ei todellisuuden yksityiskohtaisesta kuvailemisesta.

Markkinat, teknologia, yksilö

Lipovetsky mukaan olemme astuneet uuteen kehityksen vaiheeseen, jossa modernisuuden edelleen muuntuneet elementit ovat valloittaneet koko pallomme. Tämä ei merkitse historian loppua, vaan uuden, hypermodernin aikakauden alkua. Hän näkee hypermodernissa kolme keskeistä elementtiä: markkinat, teknologisen tehokkuuden ja yksilön.

Kaikki nämä tekijät kehittyvät tällä hetkellä rajoituksitta ja ilman todellisia vaihtoehtoja. Mutta, kuten Lipovetsky painottaa, tämä ei tarkoita, että kehitys olisi mitenkään edeltä määrätty. Ei ole mitään determinismia, joka vapauttaisi ihmisen omasta vastuustaan. Ei ole takuita sen paremmin onnellisesta kuin onnettomastakaan jatkosta. Hypermoderni merkitsee utopian loppua, koska nykyaikaiset yhteiskunnat ovat lopullisesti katkaisseet siteet eskatologiaan ja uskon ylinhimillisistä ohjaavista tahoista.

Hypermodernissa maailmassa kaikki on ylenmääräistä, äärimmilleen, rajoittamattomasti kehittyvää. Kulutusyhteiskunnasta tulee globaali. Tuotteiden paljous on kaikkien tavoitettavissa. Globaali keskustelu tapahtuu tosiaikaisesti. Tietoisuus ja huoli maailmasta tulee yleismaailmalliseksi. Hyperindividualismi ja äärimmäisyyksien logiikka luonnehtivat hypermodernia ihmistä. Kehitys kulkee kohti täydellistä läpinäkyvyyttä eikä ainakaan yksilöön tule liittymään mitään salaisuuksia. Toivottavaa olisi, että läpinäkyvyys ulottuisi myös valtioihin, instituutioihin, organisaatioihin ja yrityksiin (tätä vastavuoroista läpinäkyvyyttä on ehdottanut mm. Mika Mannermaa kirjassaan Jokuveli). Modernin

ihanteet ja ominaispiirteet olivat todellisuutta vain paikallisesti eli kehittyneessä läntisessä maailmassa, kun taas hypermodernissa ne ovat voimassa kaikkialla ja täysimääräisesti. Hypermoderni on siis modernin KPT eli Koko Programmi Toimeen.

Yksi Lipovetsky keskeisiä metaforia, joita hän käyttää kuvaamaan hypermodernia maailmaa, on muoti koko yhteiskunnan merkitsevänä piirteenä. Muodin piirteet ovat siirtyneet länsimaisesta haute couturesta muille elämäntilanteille. Muoti merkitse jotakin hetkellistä, aikaan sidottua, kevyttä, koko ajan muuttuvaa ja uusia muotoja hakevaa. Se leimaa nykyään politiikkaa, taloutta, persoonallisuutta jne. Kaikki muuttuu, aina pitää olla jotain uutta tarjolla, vanhaan ei voi tyytyä, koko ajan pitää tehdä valintoja ja ilmaista niiden kautta persoonallisuuttaan. Muoti merkitsee yhtäältä massatuotteita, siis samankaltaistumista, mutta samalla jokaisella yksilöllä on tarve erottua muista, löytää oma yksilöllisyytensä. Muoti merkitsee kulutusta, mutta myös kulutuksesta kieltäytyminen on muotiasia.

Maailmanlaajuisesti vellova keskustelu vaatii koko ajan uusia aiheita. Paradoksaalisesti Lipovetsky näkee myös ekologisessa ajattelussa muodin piirteitä. Tiedostava kulutus, kierrätys ja huoli ympäristöstä ovat kuluttajan tapoja määritellä yksilöllisyytään uudella tavalla, muodinmukaisesti. Ekologinen ajattelu on yksi hedonismien muoto. Voisi ajatella, että ympäri maailman levinnyt keskustelu ilmastonmuutoksesta on myös muoti-ilmiö, ilman että tarvitsee epäillä sen tieteellistä todenperäisyyttä. Samaa kertoo se, että niin helposti muutama kylmä päivä talvella voi vyöryttää mielipiteitä toiseen suuntaan.

Hypermodernia maailmaa luonnehtii eläminen nykyhetkessä, kaiken pitää tapahtua heti, traditioilla ei ole ratkaisevaa merkitystä. Traditioita kudotaan valinnan mukaan nykyhetken valintoihin, mutta vain tukemaan käsillä olevia tavoitteita. Myös ekologisen ajattelun näennäisesti tulevaisuuteen suuntautunut näkökulma osoittautuu välineeksi nykyhetken päätöksiä läpivietäessä.

Kulttuurimaailma

Hypermodernissa ajassa demokratia ja liberalismi ovat vailla todellisia vaihtoehtoja. Toki on vaarallisia vastaliikkeitä, terrorismia,

rasismia yms., mutta ne eivät muodosta pysyviä rakenteita. Niistä on käytännöllistä haittaa ja kiusaa esim. jonoina lentokentillä, satunnaisina terrori-iskuina, jopa sotien muodossa, mutta ne eivät voi perustavanlaatuisesti muuttaa mitään (ellei...).

Monet seikat erottavat hypermodernin modernista. Kun modernin tavoitteena oli päästä eroon monista esimoderneista elementeistä, jotka katsottiin vanhentuneiksi, kuten uskonnosta ja monista traditioista, hypermoderni liittyy ne itseensä ja kierrättää niitä rakenteissaan. Uskonto ei kadonnut tai menettänyt otettaan ihmisistä, vaikka modernista kapitalismista ja liberalismista onkin tullut normeja maailmassa. Tiedämme, että nykyajan ihmisillä on uskonnollisia tunteita ja he etsivät vastauksia uskonnoista. Tällä kertaa uskoa ei kuitenkaan johdeta kyselemättömästä traditiosta, vaan se on sovitettu ihmisten elämäntyyleihin. Ihmiset valitsevat uskontonsa, eivät synny siihen. Usko on yksilöllinen valinta ja sama koskee monia muitakin esimoderneja piirteitä mm. sukupuolisuhhteissa ja etnisessä identiteetissä.

Markkinat ja kaupallisuus tunkeutuvat kaikkialle hypermodernissa maailmassa. Myös taide ja kulttuuri ovat täysin markkinavoimien läpituokemia. Taiteilijat hyväksyvät kaupalliset arvot, ja jokainen taide-esine arvioidaan taloudellisin perustein. Taide-esineet ovat tuotteita. Ei ole rajaa korkean ja matalan taiteen välillä, tärkeää on vain se, mitä voidaan myydä ja mitä ei, tai millä on yleisöä ja millä ei. Kulttuuriteollisuus on luonut uuden ennennäkemättömän kulttuurimuodon, vallankumouksellisemman kuin avantgardistinen modernismi. Sitä luonnehtii globaali saavutettavuus riippumatta kansallisuksista, kulttuurista, sukupuolesta, kielestä ja luokasta. Se sisällyttää itseensä kaikki aikaisemmat kulttuurimuodot, myös monien sivilisaatioiden eliitti- ja kansankulttuurit. Kulttuuriteollisuus tarjoaa muodinkaltaista tilapäisyyttä, jatkuvaa uudistumista, loputonta muotojen vaihtelevuutta. Sen tuotteet ovat standardoituja, mutta niiden täytyy olla myös riittävän ainutlaatuisia tyydyttääkseen yksilöllistä kuluttajaa.

Koska kulttuuriteollisuuden luoma kulttuuri nykyään läpäisee koko maailman, Lipovetsky kutsuu maailmaamme kulttuurimaailmaksi (la Culture-Monde). Se merkitsee kulttuurin ja talouden erillisyyden päättymistä. Kulttuurisfäärissä kasvu jatkuu ilman rajoja ja markkinavoimat nielaisevat sen täydellisesti.

On vaara, että Lipovetsky ajattelun linjoille lähettäessä yksi sen peruselementeistä, yksilö, ajautuu altavastajaan asemaan, vaikka sen pitäisi olla tasavertainen muiden peruselementtien kanssa. Yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan, paikallisen ja kansallisen yhteisönsä sekä globaaliin elämään, voivat helposti vaikuttaa mitättömiltä. Toisaalta kenen tahansa mahdollisuudet saada äänensä kuuluville ovat nykyisessä verkottuneessa maailmassa paremmat kuin koskaan ennen. Demokraattisen ja liberalistisen yhteiskuntamuodon on perustuttava yksilön luovuttamattomien oikeuksien kunnioittamiselle. Tämän takia Kiinan demokratisoituminen on ratkaisevaa ihmiskunnan kehityksen kannalta (tosin tästä en havainnut lukemissani teoksissa Lipovetsky puhuvan, mutta luultavasti jossain muualla).

Hypermodernin ajan kirjastoista ja kirjastonhoitajista

Lipovetsky ei käsittele kirjoituksissaan kirjastoja tai kirjastonhoitajia. Jos haluamme nähdä, minkä roolin hänen madonlukunsa tarjoavat kirjastoille ja kirjastonhoitajille, meidän täytyy tarkastella asiaa hänen kolmen keskeisen elementtinsä, markkinoiden (tai kaupallisuuden), yksilön ja teknisen tehokkuuden (teknologian) kautta. Teknisen tehokkuuden yhteyteen on luettava myös yleensä tieteen merkitys muutoksen moottorina. Seuraavassa hajamietteitä aiheesta.

On selvää, että erityisesti yleiset kirjastot läntisessä maailmassa ovat omaksuneet jo vuosikymmeniä sitten monia markkinaideologian piirteitä. Moderni yleinen kirjasto on kuin supermarket, jossa kaikki on vapaasti valittavissa käyttäjän yksilöllisten toiveiden mukaisesti. Palvelut ovat yksilöllisiä, mutta ne tuotetaan massatuotteina. Yksi yleisen kirjaston keskeisistä tunnuksista nykyään on eri aineistolajien ja -kategorioiden tasa-arvo. Kirjastonhoitajat eivät määrää, mikä on hyvää ja mikä huonoa kirjallisuutta, musiikkia jne. On käyttäjän asia tehdä valintansa. Tietenkin on tekijöitä, jotka tasapainottavat puhdasta käyttäjävetoista aineistonvalintaa. Yksi tällainen on aineistojen monipuolisuuden periaate, koska halutaan, että erilaisia yksilöllisiä tarpeita omaavat käyttäjät saavat haluamansa aineiston, ja tarjontaan kuuluu myös herätteiden antaminen. Tätä monipuolisuusperiaatetta eivät käyttäjätkään

asetta kyseenalaiseksi. Se kuuluu kirjastoon samoin kuin liberalismi ja demokratia hypermoderniin maailmaan.

Kirjastot ovat monin tavoin yhteydessä kaupallisen maailman välittömiin vaikutuksiin. Yleiset kirjastot ovat riippuvaisia hyvinvointivaltion antamista resursseista, jotka nykyään ovat uhattuina, koska julkinen valta vähentää osuuttaan kulttuuri- ja muiden palvelujen tuottajana. Kirjastot rahoitetaan verovaroin ja ovat siten näennäisesti ilmaisia käyttäjilleen. Tässä mielessä ne ovat suuresti Googlen kaltaisia, koska Googlen tuottamat palvelut ovat käyttäjille ilmaisia. Ne rahoitetaan mainos- ja sponsorituloilla, käytännössä siis yksityisellä verotuksella. Googlea ei kuitenkaan hallita demokraattisesti.

Yksilölliset tarpeet määräävät kirjaston käyttöä. Käyttäjät eivät enää odota tai hyväksy liian osoittelevaa neuvontaa. Kirjastojen monopoli dokumenttien suhteen on kadonnut. Tiedon hakeminen dokumenteista on tullut täysin vaivattomaksi (ainakin rutiinitiedonhaun suhteen). Yksilölliset tarpeet tulevat yhä merkittävämmiksi. Kiinnostus omaan taustaan ja huoli terveydestä lisäävät sukututkimusta ja terveystiedon hankintaa, kumpikin hypermodernin yksilöllisyyden ja hedonismin ilmauksia, ja niissä yksilölliset tiedontarpeet voivat olla kompleksisia. Kirjastot ovat pitkään katsoneet neuvonnan olevan ominta alaansa. Kun rutiinivastausten etsiminen verkosta tulee koko ajan helpommaksi, kirjastoon päätyvät kysymykset voivat tulla monimutkaisemmiksi, siis siinä tapauksessa, että ne päätyvät kirjastoon, sillä kaupallisia yrityksiä on jo samoilla apajilla.

Tekninen kehitys on jo mullistanut kirjaston eikä loppua näy. Kun kaikki kirjaston rutiinit hoidetaan automatisoiduilla järjestelmillä, suhde kirjastonhoitajan ja käyttäjän välillä voi tulla vain läheisemmäksi, toinen vaihtoehto on, että se katkeaa kokonaan. Kirjaston työntekijä ei voi enää missään mielessä piiloutua ammattilaisfasadin taakse. Kirjastotätiä ei enää pelätä, ja jos pelätään, se on traaginen erehdys. Kukaan ei ole enää auktoriteetti heti kättelyssä. Asiat tehdään joko persoonallisuudella tai sitten ei ollenkaan. Ihmiset haastavat nykyään kaikkein arvostetuimpienkin professioiden edustajia, jopa lääkäreitä (ehkä ei sentään vielä juristeja?), ei siis ole mikään ihme, että kirjastonhoitajatkin saavat saman kohtelun.

Suomessa on muutaman vuoden ajan ollut menossa koulutus- ja valistusprojekti, jossa tutustutetaan kirjastonhoitajia uuden teknologian

välineisiin ja sosiaalisen median maailmaan. Tavoitteena on saada uudestaan solmittua yhteys nuorisoon, joka välillä tuntui kadonneen kirjaston vaikutuspiiristä. Koulutusohjelman tunnuksena on superkirtsi eli superkirjastonhoitaja. Ehkä olisi sattuvampaa nimetä koulutuksen tavoite hyperkirjastonhoitajaksi. Oleellista teknisen taitavuuden ohella on se, että hyperkirjastonhoitaja laittaa persoonallisuutensa peliin. Samalla kirjasto ja kirjastonhoitaja omaksuvat entistä enemmän tiedon tuottajan roolin.

Kaupallinen maailma tulee haastamaan yleiset kirjastot vakavasti yhteiskunnan kasvavan kaupallistumisen takia, mutta tieteelliset kirjastot ovat toistaiseksi voineet paremmin säilyttää legitimaationsa. Ne palvelevat tutkija- ja opiskelijayhteisöä, joka tarvitsee tietoa ja dokumentteja tutkimusta ja oppimista varten. Tiede on yhä suljettu järjestelmä, norsunluutorni, eristyksissä muusta maailmasta. Ehkä se on viimeinen todellinen professio, osaksi siksi, että se nähdään innovaatioiden moottorina. Kaupallisuus on kuitenkin jo tunkeutunut tieteelliseen kirjastoon aikakauslehtitietokantojen tuottajien lähes monopolistisen aseman kautta. Nämä yritykset tarvitsevat yhä kirjastoja partnereina, mutta ei ole mitään takeita siitä, etteivätkö tekniset keksinnöt tee kirjastojen ohittamista helpommaksi kuin nyt. Kirjasto voi silti antaa jatkuvasti lisäarvoa tutkimukselle integroitumalla entistä tiiviimmin opiskelu- ja tutkimusprosessin kaikkiin vaiheisiin.

Tieteen ja tutkimuksen status on kytköksissä tieteen asemaan hypermodernin maailman kehityksessä. Tutkimus on etuoikeutettua toimintaa, mutta voimme kysyä, kuinka kauan tämänhetkinen tilanne säilyy. Tieteen eristyisyys voi murtua. Kuten tavalliset ihmiset ovat alkaneet tehdä historiallista (sukututkimusta ja paikallishistoriaa), astronomista, teknistä jne. tutkimusta ja kehitystyötä, voi olla, että tämänhetkisten tieteen instituutioiden, yliopistojen ja tutkimuskeskusten, etuoikeutettu asema purkaantuu. Suomessa paljastui vailla muodollista lääketieteen koulutusta oleva nuori mies, joka oli toiminut kuukausikaupalla terveyskeskuslääkärinä. Hänen kaltaisiaan tulee lisää ja parempia. Tuloksena on joko kaaos tai ennen näkemätön kukoistus (tai sekä että).

Tehokkaiden informaatiojärjestelmien ja vertaisryhteyden tukemasta opetuksesta ja tutkimuksesta voi tulla osa jokaisen ihmisen elämää. Samaan tapaan rahvas ennen opetti

lapsiaan työhön ja toisaalta säätyläiset värväsivät kotiopettajia. Valveutunut osa eurooppalaista aatelista ja säätyläisiä hankki tietoja ilman muodollisia koulutuslaitoksia samalla kun se pelasi korttia, miekkaili ja harjoitti kevyttä konversaatiota. MIT on avannut opetusaineistonsa kaikille ja niin pitäisi tehdä myös Suomen yliopistojen ja oppilaitosten. Tulevaisuuden yliopisto voi olla hyper-Piilaakson kaltainen itseorganisoituva kaupallis-tekninen ideasampo. Maantieteellisten rajoitusten ylittäminen tulee mahdolliseksi sosiaalisen median välineiden ja rakenteilla olevan optisen verkon avulla.

Koulu ja kirjasto (tai: opetus- ja kulttuuri-instituutiot) sulautuvat toisiinsa. Nykyhetken lähtökohdista voi kysyä, onko tämä vaara kirjastolle, koska koulu ja kirjasto ovat kuitenkin ideologialtaan erilaisia, mutta ei koulukaan pysy samana kuin nyt, sekin muuttuu. Tämän hetken onnettomimpia päätöksiä Suomen yleisille kirjastoille on se, että kirjasto- ja kouluasiat joutuivat eri tahoille aluehallintouudistuksessa.

Lipovetskyn kulttuurimaailma muistuttaa Iain M. Banksin tieteiskirjojen Kulttuuri-yhteiskuntaa. Ainoita perustavanlaatuisia eroja (paitsi sitä, että Banksin kirjoissa liikutaan galaksin mittasuhteissa) on se, että Lipovetskyn

kulttuurimaailmassa kaupallisuus on huipussaan ja läpäisee kaiken, kun taas Banksin maailmassa raha ei ole käytössä ja robotit hoitavat sekä rutiinityöt että osallistuvat tasaveroisina yksilöinä ihmisten rinnalla päätöksentekoon. Robotit tekevät jo nyt kirjastossa hyödyllistä työtä, mutta älyä niiltä vielä puuttuu. Kun kulttuurimaailma kyllästää täydellisesti koko maapallon piirin, tuloksena voi olla rahan merkityksen katoaminen. Hyperkommunismia Lipovetsky ei mainitse hyperkäsitteidensä joukossa, mutta se voi olla hänen hahmottelemansa kehityskulun looginen tulos, jos kaikki saa jatkua ilman suuria katastrofeja. Kirjastomaiselle ajattelulle tämä sopisi, koska se on nykyäänkin akanvirta kapitalistisessa maailmassa. Tosin kirjasto-organisaatiot voivat silti muuttua tunnistamattomiksi.

Kaikki tämä on vielä utooppista ajattelua, joka siis Lipovetskyn mukaan ei kuulu hypermoderniin aikaan, mutta kyseessä voi olla viimeinen kirjastoja koskeva utopia, joita on kirjasto- ja informaatioalalla ollut vuosituhansien varrella monta: Altamira, Aleksandria, Leibniz, Dewey, Otlet ja Lafontaine, Vannevar Bush jne. Valtavia näkyjä, joista osa on jo toteutunut ja fantastisimmatkin visiot voivat toteutua 10-20 vuodessa. Voiko alamme elää ilman utopioita?